

Pers en Voorlichting

Hof van Justitie van de Europese Unie

PERSCOMMUNIQUÉ nr. 104/20

Luxemburg, 10 september 2020

Conclusie van de advocaat-generaal in zaak C-336/19
Centraal Israëlitisch Consistorie van België e.a.

Volgens advocaat-generaal Hogan is de Vlaamse wetgeving die voorziet in een verbod op het onverdoofd slachten van dieren, waaronder dieren die worden geslacht volgens speciale methoden die vereist zijn voor religieuze ritën, in strijd met het Unierecht

Lidstaten mogen regels vaststellen die strenger zijn dan de Europese regels, maar de in de verordening vastgestelde uitzondering voor religieuze ritën moet worden gerespecteerd

Het decreet van het Vlaamse Gewest (België) van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft, had tot gevolg dat het slachten van dieren volgens traditionele joodse en islamitische ritën werd verboden en dat deze dieren vóór het slachten moesten worden verdoofd om hun lijden te beperken. Tegen die achtergrond hebben verschillende joodse en moslimverenigingen dit decreet aangevochten en verzocht om het volledig of gedeeltelijk te vernietigen.

Het Grondwettelijk Hof (België), dat de zaak behandelt, heeft deze voorgelegd aan het Hof van Justitie voor een prejudiciële beslissing. De kernvraag waarover het Hof zich moet buigen, is of een dergelijk totaalverbod op het slachten zonder verdoving verenigbaar is met het Unierecht, met name mede gelet op de waarborgen van godsdienstvrijheid die in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest”) zijn opgenomen.

In zijn conclusie van vandaag stelt advocaat-generaal Hogan **het Hof van Justitie voor om te oordelen dat de lidstaten geen voorschriften mogen aannemen die voorzien in een verbod op het onverdoofd slachten van dieren dat ook geldt voor het slachten in het kader van een religieuze rite, en in een alternatief verdovingsprocedé voor in het kader van een religieuze rite uitgevoerde slachtingen, waarbij de verdoving omkeerbaar is en niet de dood van het dier tot gevolg mag hebben.**

Advocaat-generaal Hogan bespreekt de huidige rechtspraak betreffende de relevante bepalingen van de Europese verordening inzake de bescherming van dieren bij het doden (hierna: „verordening”).¹ In dat verband merkt hij op dat de verordening concreet uitdrukking geeft aan de duidelijke verplichting die door de Verdragen aan zowel de Unie als de lidstaten wordt opgelegd om ten volle rekening te houden met hetgeen vereist is voor het welzijn van dieren als wezens met gevoel. Voorts merkt hij op dat ondanks de strikte formulering van de verplichting van artikel 4, lid 1, van de verordening, volgens welke „dieren [...] uitsluitend [worden] gedood nadat zij zijn bedwelmd”, artikel 4, lid 4, van de verordening voorziet in een uitzondering op die regel (hierna: „uitzondering”), waarmee wordt tegemoetgekomen aan de noodzaak om het recht te waarborgen van aanhangers van bepaalde godsdienstige overtuigingen om essentiële religieuze ritën in stand te houden en vlees te consumeren van dieren die zijn geslacht volgens methoden die door de desbetreffende godsdienst zijn voorgeschreven.

Advocaat-generaal Hogan merkt op dat de uitzondering rituele slachtingen, waarbij het dier zonder voorafgaande verdoving kan worden gedood, toestaat, maar uitsluitend om te verzekeren dat de

¹ Verordening nr. 1099/2009 van de Raad van 24 september 2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden (PB 2009, L 303, blz.1)

vrijheid van godsdienst wordt geëerbiedigd, aangezien die vorm van slachting pijn, spanning of lijden van het dier niet even efficiënt kan verzachten als een slachting met voorafgaande verdoving. De uitzondering weerspiegelt dus de wil van de Uniewetgever om de vrijheid van godsdienst te eerbiedigen, evenals het recht voor iedereen om zijn godsdienst te belijden of zijn overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in de praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften, zoals verankerd in het Handvest, ondanks het vermijdbare lijden dat dieren wordt berokkend in het kader van rituele slachtingen zonder voorafgaande verdoving. Volgens hem geeft die bepaling dus uitvoering aan het streven van de Unie naar een tolerante, pluralistische samenleving waarin uiteenlopende en soms tegenstrijdige standpunten en geloofsovertuigingen bestaan en met elkaar moeten worden verzoend.

Hij voegt hieraan toe dat uit het arrest van het Hof in de zaak Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen e.a.² duidelijk blijkt dat technische voorwaarden of eisen die erop gericht zijn het lijden van dieren bij het doden zoveel mogelijk te beperken en de gezondheid van alle consumenten van vlees te waarborgen, en die algemeen en zonder onderscheid gelden, kunnen worden verbonden aan de vrijheid om slachtingen zonder voorafgaande verdoving voor religieuze doeleinden uit te voeren teneinde deze slachtingen te organiseren en hiervoor een kader te scheppen.

Volgens advocaat-generaal Hogan is het duidelijk dat de uitzondering strikt moet worden uitgelegd. Dit is noodzakelijk om dieren bij het doden zo goed mogelijk te beschermen en tegelijkertijd te waarborgen dat de vrijheid van godsdienst en diepgewortelde godsdienstige overtuigingen worden geëerbiedigd. De lidstaten zijn weliswaar verplicht de diepgewortelde godsdienstige overtuigingen van de aanhangers van het islamitische en het joodse geloof te respecteren door het ritueel slachten van dieren op deze manier toe te staan, maar zij hebben ook verplichtingen ten aanzien van het welzijn van deze wezens met gevoel. Concreet betekent dit dat een situatie waarin vleesproducten die afkomstig zijn van dieren die ritueel zijn geslacht, gewoon in de algemene voedselketen mogen terechtkomen voor consumptie door klanten die niet op de hoogte zijn – en niet op de hoogte zijn gesteld – van de manier waarop de dieren zijn geslacht, niet in overeenstemming zou zijn met de geest of de letter van artikel 13 VWEU, op grond waarvan de Unie en de lidstaten ten volle rekening moeten houden met hetgeen vereist is voor het welzijn van dieren.

Volgens de advocaat-generaal mogen de lidstaten op grond van artikel 26, lid 2, eerste alinea, onder c), van de verordening nationale voorschriften handhaven of aannemen die een uitgebreidere bescherming bij het doden van dieren beogen dan die waarin de verordening voorziet, maar ziet deze bepaling niet op de volledige of nagenoeg volledige afschaffing door de lidstaten van rituele slachtingen. Hij komt tot de conclusie dat de aanneming door de lidstaten van dergelijke strengere voorschriften moet plaatsvinden in het kader van en met volledige inachtneming van de aard van de uitzondering waarin de verordening voorziet. Ter bescherming van het dierenwelzijn mogen dus strengere nationale voorschriften worden aangenomen, mits de „kern” van de betrokken religieuze praktijk, namelijk het ritueel slachten, niet wordt aangetast. Deze bepaling machtigt de lidstaten dus niet om een verbod in te voeren op het slachten van dieren zoals dit vereist is voor religieuze riten en uitdrukkelijk is toegestaan door de verordening.

Advocaat-generaal Hogan benadrukt dat aanvullende maatregelen niet zo ver mogen gaan dat rituele slachting zonder voorafgaande of onmiddellijk na het kelen toegepaste verdoving wordt verboden, aangezien dit zou betekenen dat de aard zelf van de in de verordening neergelegde uitzondering wordt miskend. Dit zou op zijn beurt de essentie van de religieuze waarborgen in het Handvest aantasten voor de aanhangers van het jodendom en de islam voor wie deze religieuze rituelen een diepgaand persoonlijk religieus belang hebben.

Hij is van mening dat de lidstaten overeenkomstig artikel 26, lid 2, eerste alinea, onder c), van de verordening bijvoorbeeld technische voorwaarden of eisen kunnen vaststellen om het lijden van

² Zaak [C-426/16](#): Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen e.a., zie perscommuniqué nr. [69/18](#)

dieren bij het doden zoveel mogelijk te beperken en hun welzijn te bevorderen, naast de door de verordening opgelegde verplichting dat het ritueel slachten in een slachthuis plaatsvindt.

Tot slot merkt advocaat-generaal Hogan op dat het buiten kijf staat dat het vasthouden aan religieuze riten bij het slachten van dieren vaak moeilijk te rijmen valt met moderne opvattingen over dierenwelzijn. De uitzondering is echter een beleidskeuze die de Uniewetgever zeker mocht maken. Hieruit volgt dat het Hof van Justitie niet mag toestaan dat deze specifieke beleidskeuze wordt uitgehouden door individuele lidstaten die omwille van het dierenwelzijn specifieke maatregelen nemen die inhoudelijk tot gevolg hebben dat de uitzondering ten gunste van bepaalde religieuze aanhangers teniet wordt gedaan.

NOTA BENE: De conclusie van de advocaat-generaal bindt het Hof van Justitie niet. De advocaten-generaal hebben tot taak, in volledige onafhankelijkheid het Hof een juridische oplossing te bieden voor het concrete geschil. De rechters van het Hof beginnen vandaag met de beraadslagingen over het arrest, dat op een latere datum zal worden gewezen.

NOTA BENE: De prejudiciële verwijzing biedt de rechterlijke instanties van de lidstaten de mogelijkheid, in het kader van een bij hen aanhangig geding aan het Hof vragen te stellen over de uitlegging van het recht van de Unie of over de geldigheid van een handeling van de Unie. Het Hof beslecht het nationale geding niet. De nationale rechterlijke instantie dient het geding af te doen overeenkomstig de beslissing van het Hof. Deze beslissing bindt op dezelfde wijze de andere nationale rechterlijke instanties die kennis dienen te nemen van een soortgelijk probleem.

Voor de media bestemd niet-officieel stuk, dat het Hof van Justitie niet bindt.

De [volledige tekst](#) wordt gepubliceerd op de website CURIA op de dag waarop de conclusie wordt genomen.

Contactpersoon voor de pers: Stefaan Van der Jeught ☎ (+352) 4303 2170

Beelden zijn beschikbaar via "[Europe by Satellite](#)" ☎ (+32) 2 2964106